

УДК 94(477)(092):327"1920/1922" Ю.Коцюбинський

М. Мазипчук, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРІЯ КОЦЮБИНСЬКОГО (1920-1922 РР.)

У статті аналізується дипломатична діяльність Ю. Коцюбинського у 1920-22 рр., його значення та вплив на проведення зовнішньої політики УСРР. Також розкривається проблематика міжнародного визнання УСРР та діяльності радянської дипломатії проти української національної еміграції.

Ключові слова: УСРР, повноваження, представництво, договір, еміграція, дипломатія.

На сучасному етапі історичних досліджень зростає роль такого наукового напрямку, як персоналістика, що дозволяє розглядати історичний процес крізь призму діяльності особистостей, які відігравали значну роль в суспільно-політичних процесах. Вивчення постаті Ю. Коцюбинського дає змогу прослідкувати особливості та зміни, які відбувалися в УСРР у сфері зовнішньої політики.

Мета статті полягає у з'ясуванні значення діяльності Ю. Коцюбинського на посадах голови дипломатичної місії УСРР у Москві та повноважного представництва УСРР у Відні.

Історіографію, що стосується проблематики дослідження постаті Ю. Коцюбинського можна розділити на дві групи: радянську і вітчизняну історіографію. У радянський період дослідженню постаті Ю. Коцюбинського приділялася значна увага. Потрібно насамперед відзначити праці Чуприни М.С. Його дисертація "Партійна, державна і військова діяльність Ю. Коцюбинського"[12] є найбільш системним і повним дослідженням постаті Ю. Коцюбинського в радянській історіографії.

У новітній українській історіографії системних досліджень не проводилось, а висвітлювалася дана проблема побічно в контексті окремих питань історії України. Стосовно висвітлення дипломатичної діяльності Ю. Коцюбинського варто звернути увагу на дослідження О. Купчика "Зовнішньополітична діяльність уряду УСРР (1919-1923 рр.)"[2], де описується функціонування повноважного представництва УСРР при РНК РСФРР. Також він зосереджується на характеристиці мирних договорів, які були укладені за участі Ю. Коцюбинського з іноземними державами під час його перебування на посаді голови повноважного представництва УСРР в РСФРР. Щодо діяльності Ю. Коцюбинського у Відні, то слід відзначити дисертацію Пісун В.М. "Українська політична еміграція 20-х років ХХ ст." в якій висвітлена проблема "зміновіхівського руху" в середовищі української еміграції [9].

19 травня 1920 р. вийшов декрет Всеросійського ЦВК про реорганізацію Наркомату у справах національностей. Згідно з декретом, представники кожної національності, що проживали у межах РСФРР, мали направити в Народний комісаріат спеціальне представництво. Ю. Коцюбинського згідно з рішенням Політбюро ЦК КП(б)У від 30 червня 1920 р., було призначено головою Українського представництва [4, арк.43]. У листі до ЦК КП(б)У Ю. Коцюбинський зазначав, що не були визначені функції представництва. Оскільки це представництво УСРР, то воно не повинно бути організоване при Наркоматі у справах національностей. Склад представництва призначає Політбюро ЦК(б)У, тому воно не може представляти українців, які проживають на території Росії. Ю. Коцюбинський зазначав, що необхідно або реорганізувати представництво в український відділ при Наркоматі у справах національностей, або надати йому права офіційного представництва УСРР [4, арк.54]. До розробки відповідних положень приступила колегія українського представництва. У доповідній записці Ю. Коцюбинський від імені колегії дійшов висновку, що ідея представництва Української республіки як

автономної частини РСФРР не відповідає інтересам УСРР. Підкреслювалася необхідність утворити повноважне представництво радянської України при уряді РСФРР [11, с.34]. 12 січня 1921 р. було акредитовано дипломатичну місію УСРР при Раднакомі РСФРР. У звіті про роботу української дипломатичної місії у РСФРР Ю. Коцюбинський писав: "Українській дипломатичній місії в Москві, як першому закордонному представництву УСРР випало бути посередником в справі оформлення і закріплення міжнародного становища УСРР, шляхом підписання цілого ряду дипломатичних договорів" [7, арк.87]. 26 листопада РНК УСРР запропонувало уряду Грузинської демократичної республіки укласти економічний і політичний договори. Переговори з української сторони було доручено вести Ю. Коцюбинському і Ф. Кону. Але, оскільки Ф. Кон не зміг виїхати до Москви, Ю. Коцюбинському довелося вести переговори самостійно. Українським делегатам доручили згідно з директивою Х. Раковського від 13 грудня 1920 р. укласти договір з Грузією, аналогічний російсько-грузинському. Переговори завершилися підписанням 31 січня 1921 р. договору. Він складався з преамбули і 11 статей. Високу оцінку діям Ю.Коцюбинського в ході переговорів давав Х. Раковський [10, арк.49]. Загалом він зміг виконати поставлені перед ним завдання успішно затулюючи укладення договору і домігшись укладення договору саме в його редакції. Цей договір був першим дипломатичним досвідом уряду УСРР у подоланні міжнародної ізоляції і налагодженні офіційних стосунків з іноземними державами. Іншим об'єктом зовнішньополітичної уваги радянської України стали країни Прибалтики. Керівництво РНК УСРР прагнуло схилити Литву до переговорів і подолати міжнародну ізоляцію. Переговори розпочалися в січні 1921 р. і знову їх проведення доручили Ю. Коцюбинському і Ф. Кону. На переговорах, зокрема були розглянуті спірні майнові питання. Дотримуючись інструкцій Ю. Коцюбинський на значні майнові зобов'язання не погоджувався. 14 лютого 1921 р. було укладено договір між радянською Україною і Литовською республікою, який передбачав взаємне визнання незалежності республік [10, арк.5]. Уряд УСРР змушений був повернути лише майно юридичних осіб, а також архіви, документи, які були вивезені з Литви на територію України. Також за редакцією Ю. Коцюбинського був укладений договір про реєвакацію біженців [10, арк.49]. Підписання мирного договору було проривом для УСРР, яка покінчила з міжнародною ізоляцією підписавши договір із країною з відносно демократичним ладом. Договір також був вигідний і Литві, яка повертала собі частину втраченого майна. 18 грудня 1920 р. уряд Латвії повідомив про наміри розпочати переговори. Представляв УСРР Ю. Коцюбинський. 3 серпня 1921 р. було укладено договір, який складався з 14 статей і затверджував взаємне визнання незалежності та суверенітету республік. Таким чином, не зважаючи на небажання Латвії укладати договір про офіційне дипломатичне визнання Ю. Коцюбинському вдалося його підписати. Потрібно зазначити, що прагнення прибалтійських республік до повернення різноманітного

майна і обміну цивільним населенням були використанні, як засіб тиску. У жовтні 1921 р. Ю. Коцюбинському було доручено підписати разом з Г. Чичериним умови концесії з Індо-Європейським товариством, що надавало можливість Україні включитись в загальну мережу телеграфного зв'язку, яка належала товариству. Переговори з Естонією розпочалися 14 жовтня 1921 р. Договір було укладено 25 листопада, він складався з преамбули і 18 статей. Ю. Коцюбинський зазначав, що він був більш вдалий ніж договір з Латвією, оскільки вдалось уникнути підписання окремого договору про біженців [7, арк.87].

З підписанням договору з Естонією, радянська Україна встановила договірні відносини з усіма державами, які виникли на території колишньої Російської імперії, крім Фінляндії.

До жовтня 1921 р., поки не було надіслане українське посольство у Варшаву, Українська дипломатична місія виступала посередником у зносинах уряду радянської України з урядом Польської республіки.

Потрібно зазначити, що разом з тим під час своєї роботи представництво стикалося з низкою проблем, пов'язаних з невизначеністю своїх повноважень. Наприклад, як писав в своєму звіті Ю.Коцюбинський, представництво мало передумови щодо укладення договору з Англією торгівельною місією. Але цьому перешкоджала діяльність російської ВРНГ, яка мала повноваження незалежно від УСРР укладати торгівельні й економічні договори, як з Англією, так і з іншими торгівельними місіями без представництва радянської України [7, арк.87 зв.]. На липень – серпень 1921 р. припадають переговори української дипломатичної місії з Німецьким бюро в Москві в справах військовополонених. Внаслідок переговорів у Берлін було направлено повноважного представника УСРР у справах репатріації [7, арк.86 зв.]. Питання про репатріації військовополонених було дієвим інструментом дипломатичної діяльності радянської України, оскільки країни учасниці Першої Світової війни (в т.ч. і Німеччина) були зацікавлені в їх поверненні. Тому цей фактор був використаний УСРР, як засіб дипломатичного тиску. Підписання договору про репатріацію стало першим кроком до міжнародного визнання Української Радянської республіки Німеччиною, яке відбулося 16 квітня 1922 р. у Берліні. Також дипломатична місія в Москві виконувала завдання інформаційного характеру, постачала українським закордонним представництвам інформаційні бюлетені про внутрішнє становище України [7, арк.88]. Як зазначав у звіті Ю. Коцюбинський, дипломатична місія ніколи не була представництвом УСРР при уряді РСФРР. Незалежно від Української дипломатичної місії при уряді РСФРР існувало повноважне представництво в справах господарського будівництва. Політбюро ЦК КП(б)У 27 листопада 1921 р. об'єднало дипломатичне і господарське представництво.

27 грудня 1921 р. Ю. Коцюбинський був призначений представником УСРР у Відні. Австрія на той час була значним центром української еміграції, що було зумовлено низкою причин. М. Левицький у своєму листі до Х. Раковського стверджував, що у Відні нараховується 6000 українських емігрантів і діє представництво Петлюри [1, арк.53]. За умов активної діяльності української національної еміграції за кордоном одним з головних завдань зовнішньополітичного відомства УСРР був розклад українських національних сил за кордоном та їх дискредитація. Як зазначалось у звіті про діяльність Народного Комісаріату Закордонних Справ, діяльність повноважного представництва в Австрії мала на меті не тільки виконання завдань дипломатичного ха-

рактеру, а й певне політичне завдання: послабити діяльність у Відні діяльність "контрреволюційних організацій" [6, арк.18]. Для розкладу та дискредитації української еміграції використовувалось "зміновіхвіство" – рух серед частини політемігрантів з території колишньої Російської імперії на користь визнання радянської влади та співробітництва з нею. Повноважні представництва УСРР стали центрами по боротьбі з українськими національними силами. Д. Мануїльський в листі до повноважних представників УСРР звертав увагу на те, що потрібно використовувати зміновіхвіські настрої серед еміграції, для отримання свідчень і дискредитації українського визвольного руху [8, арк.5]. Повноважний представник УСРР в Берліні В. Ауссем у листі до ЦК КП(б)У стверджував, що на початку своєї роботи Ю. Коцюбинський вважав, що в середовищі української інтелігенції "зміновіхвіства" не було і бути не може. Але він змінив свій погляд на дану проблему, розгорнув активну роботу, і за словами В. Ауссема, знайшов "додаткову зміну віх" [8, арк.71]. Проте також повноважний представник у Берліні зазначав, що значною мірою відповідні настрої серед української еміграції були зумовлені не так успішними діями повноважних представників, як самим фактом появи представництв УСРР в Європі [8, арк.71]. Також під час своєї роботи у Відні Ю. Коцюбинському довелося зіткнутися з проблемами організаційного характеру по налагодженню роботи посольства. На початковому етапі особливо гостро відчувались фінансові проблеми. В Австрії крім виконання своїх прямих обов'язків весною 1922 р. Коцюбинський тимчасово виконував обов'язки повноважного представника в Німеччині.

У Відні Ю. Коцюбинський проводив переговори з представниками української еміграції: П. Андрієвським та А. Макаренком (члени Директорії), генералом Греківим, українськими військовими організаціями у врангелівській армії [5, арк.167]. Ця група написала листа українському представництві у Відні з проханням їх амністувати. Як зазначав Ю. Коцюбинський, під час переговорів з Д. Мануїльським, він наполягав на тому, щоб листа підписали представники всіх організацій, які входять в групу, вважаючи, що це не дасть змогу групі відмовитись від своїх заяв і пожертвувати лише тим, хто окремо підписав би звернення. Натомість "зміновіхвіці" наполягали на тому, щоб підписав лише хтось з президії, до якої входили: Греків, Шелухін, Сагайдачний, Андрієвський. Як зазначав Коцюбинський, він особливо не поспішав з переговорами, зважаючи на фінансову скруту української інтелігенції, в якій поступово вичерпувалися ресурси. Хоча разом з тим у радянського представництва також не вистачало коштів для виконання своїх обов'язків [1, арк.149]. Д. Мануїльським була надана директива, згідно з якою спочатку необхідно було використати "зміновіхвіців" за кордоном сприяючи розкладу та дискредитації української еміграції [1, арк.149]. Також політбюро була підтримана ініціатива Ю. Коцюбинського по створенню друкованого органу "зміновіхвіців", було наказано видати навіть аванс за коштів представництва у Австрії [1, арк.158]. Також Ю.Коцюбинський наполягав на тому, щоб Грекову дозволили повернутись в Україну для переговорів, оскільки у Відні він створював труднощі для досягнення домовленостей. Варто відзначити, що П. Андрієвський та Ф. Швець проводили активну діяльність з дискредитації уряду УНР на чолі з С. Петлюрою. 8 грудня 1921 р. вони проголосили про відновлення роботи Директорії. До спростування заяв самопроголошеної Директорії долучилось посольство УНР у Відні, яке в особі посла Г. Сидоренка зазначало, що є підозра їх фінансування більшовиками.

Уряд УНР констатував шкідливість діяльності П. Андрієвського, Ф. Швеця, А. Макаренка [3, с.126].

Робота Ю. Коцюбинського у Відні в основному була спрямована на послаблення та дискредитацію українських державницьких сил. Політична діяльність української еміграції у Австрії йде на спад, що було пов'язано з від'їздом значної частини емігрантів в Чехословаччину, налагодженням дипломатичних стосунків між Австрією та УСРР.

Потребуючи міжнародного визнання УСРР довелося зіткнутись з гострим політично-ідеологічним протистоянням з боку української національної еміграції, яка продовжувала свою боротьбу не залишаючи сподівань на повалення більшовицької влади в Україні. Значною мірою це дискредитувало УСРР, як "незалежну" державу. Саме в цьому руслі була зумовлена дипломатична діяльність Ю. Коцюбинського, який провів значну роботу щодо утвердження міжнародного становища УСРР.

Список використаних джерел

1. Доклади о деятельности представителя УСРР в Чехословакии о проведенной работе – Центральный державный архив вищих органов Украины (далі – ЦДАВОУ), ф.4, оп.1, спр.560, арк.1-111.
2. Купчик О.Р. Зовнішньополітична діяльність уряду УСРР (1920-1923 рр.) // Дис... канд. істор. наук. – К., 2005. – С.220.
3. Литвин С.Х. Історія однієї змови // Український історичний журнал. – 2000 р. – №1. – с.123-129.

М. Мазипчук, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ДИПЛОМАТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЮРИЯ КОЦЮБИНСКОГО (1920-1922 ГГ.)

В статье анализируется дипломатическая деятельность Ю. Коцюбинского в 1920-22 гг, его значение и влияние на проведение внешней политики УСРР. Также раскрывается проблематика международного признания УСРР и деятельности советской дипломатии против украинской национальной эмиграции.

Ключевые слова УСРР, полномочия, представительство, договор, эмиграция, дипломатия.

М. Mazypchuk, Postgraduate Stud.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE DIPLOMATIC ACTIVITY OF YURY KOTSIUBYNSKY (1920-22)

In the article analyzes the diplomatic activity of Yu Kotsyubynsky in 1920-22, its importance and influence on the foreign policy of the USSR. Also disclosed to international recognition of the USSR and of Soviet diplomacy against the Ukrainian national emigration.

Keywords: USSR, authority, embassy, contract, immigration, diplomacy.

УДК 94(477):069(1-4)М.І. Сікорський

А. Мінгазутдінов, канд. іст. наук, проф.,
Ю. Латиш, канд. іст. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ВЕЛИКИЙ ПОДВИЖНИК МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ (ДО 90-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ М.І. СІКОРСЬКОГО)

Стаття присвячена М.І.Сікорському (1923–2011) – засновнику і генеральному директору Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав".

Ключові слова: М.І.Сікорський, Національний історико-етнографічний заповідник "Переяслав", музеї.

Недалеко від Києва розкинулося старовинне українське місто Переяслав-Хмельницький. Воно широко відоме не лише в Україні, але й далеко за її межами. Справді, важко уявити, що в порівняно невеликому районному центрі діє 24 музейні установи. Вони об'єднані в єдиний комплекс – Національний історико-етнографічний заповідник "Переяслав". Заслуга у створенні музейного заповідника належить його багаторічному директору М.І.Сікорському, творчому колективу його співробітників-однодумців.

Михайло Іванович Сікорський народився 13 жовтня 1923 р. в м. Чигирин у робітничій родині. Він рано втратив батьків і разом з братами та сестрою виховувався у

4. Материалы к протоколам №8,22,28,33,34,35;1-4,6-10 заседаний Политбюро ЦК КП(б)Украины(ксерокопии) – Центральный державный архив громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф.1, оп.6, спр.12, арк.1-110.

5. Материалы об организации торговых представительств за границей и заключении торговых договоров, о деятельности русских и украинских эмигрантов за границей, положении о полномочном представительстве УСРР при правительстве РСФСР – ЦДАВОУ ф.4, оп.1, спр.15, арк.1-343.

6. Отчет Народного комиссариата иностранных дел УСРР в ЦК КП(б)У о его деятельности к 5-й годовщине Великой Октябрьской социалистической революции. Переписка с народным комиссариатом иностранных дел УСРР о возвращении эмигрантов на Украину, о положении в Польше и Галиции, деятельности украинских групп "поворотцев" и "сменовеховцев", субсидировании газеты "Наша правда", командировании за границу и другим вопросам – ЦДАГО України, ф.1, оп.20, спр.1035, арк.1-249.

7. Отчет о работе Украинской дипломатической миссии в РСФСР и переписка с ней – ЦДАВОУ, ф.4, оп.1, спр.639, арк.1-90.

8. Переписка с ЦК КПУ о работе миссии среди эмиграции издании сменовеховского журнала, исключении из партии германского коммуниста Бардаха, отдельные выписки из протоколов ЦКК и Политбюро ЦК КП(б)У – ЦДАВОУ, ф.3692, оп.1, спр.1, арк.1-87.

9. Піскун В.М. Українська політична еміграція 20-х років ХХ століття//дис...док. істор.наук. – К., 2007. – С. 482.

10. Справки, переписка и другие материалы о взаимоотношениях УСРР с Австрией, Арменией, Болгарией, Германией, Грецией, Грузией, Китаем, Литвой, Турцией, Эстонией – ЦДАВОУ, ф.4, оп.1, спр.628, арк.1-250.

11. Чирко В.А. Дипломатична місія УРСР в РРФСР(1921 р.) // Український історичний журнал. – 1967 р. – №5. – С.34-42.

12. Чуприна М.С. Парти́на, державна та військова діяльність Ю. Коцюбинського // Дис...канд. істор. наук. – К., 1971. – С.212.

Надійшла до редколегії 20.06.13

дитячому будинку. Після закінчення у 1939 р. Чигиринської середньої школи №1 вступив до Запорізького авіаційного технікуму. Під час Великої Вітчизняної війни був евакуйований разом з колективом технікуму до м. Омськ. Тут учні поєднували вечірнє навчання з роботою на будівництві авіазаводу. Закінчивши в 1945 р. Омський авіаційний технікум, він здобув кваліфікацію техніка-технолога холодної обробки металу. Михайло Іванович зарекомендував себе кваліфікованим майстром, активно займався громадською роботою [1, арк.2-6].

Подальшу долю юнака вирішала ще в дитинстві. Сікорський захоплювався знаннями про минуле рідного краю, України,